

PYSY PAIKALLASI VAI ÄLÄ LIIKU?
MYÖNTEISEN JA KIELTEISEN IMPERATIIVILAUSEEN ERO

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
15.1.2016

Antti Kannisto

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkielman tausta, tavoite ja tutkimusongelma.....	1
1.2. Aikaisempi tutkimus.....	2
2. TEORIA.....	5
2.1. Puhefunktiot ja direktiivit.....	5
2.2. Syntaktinen ja morfologinen imperatiivi.....	6
2.3. Myönteinen ja kielteinen käsky direktiivinä	7
2.4. Yhteenveto.....	8
3. TUTKIELMAN AINEISTO JA TUTKIMUSTAPA.....	9
3.1. Aineistonkeruun menetelmä ja aineiston esittely	9
3.2. Kyselytutkimuksen taustaa.....	10
3.3. Kyselylomakkeiden esittely	12
3.4. Tutkielman kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset menetelmät	13
4. ANALYYSI.....	15
4.1. Suljettujen kysymysten analyysi	15
4.2. Käskyparitestin analyysi.....	20
4.3. Avokysymysten analyysi.....	22
4.4. Yhteenveto.....	25
5. PÄÄTÄNTÖ	28
LÄHTEET	30

LIITTEET

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman tausta, tavoite ja tutkimusongelma

Poliisilaissa (872/2011 § 6) on seuraava kohta: ”Poliisin tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta.” Aloin pohtia tämän kandidaatintutkielman kynnyksellä neuvon, kehotuksen ja käskyn eroa lingvistiisestä näkökulmasta: Miten poliisin sanalliset keinot eroavat toisistaan kielellisesti? Sisältävätkö nämä lausumat yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi aina modukseltaan imperatiivisen finiittiverbin? Imperatiivisen finiittiverbin sisältävällä lauseella eli käskylauseella kun voidaan tilanteesta riippuen esimerkiksi neuvoa, kehottaa, käskeä, ohjata tai toivottaa. Korottaako poliisi siis ainoastaan ääntään vaihtaessaan neuvon kehotukseen ja myöhemmin käskyyn? Vai tapahtuuko verbille kuitenkin jotain?

Tässä kandidaatintutkimuksessa päätin keskittyä poliisin ensisijaisista vaihtoehdoista viimeiseen: käskyyn. Huomioni rajasin edelleen kahteen toisistaan eroavaan tapaan muodostaa käsky: myönteiseen ja kielteiseen imperatiivi- eli käskylauseeseen. Rajasin aiheistani kuitenkin viranomaiset pois ja keskityn ainoastaan yksityiseen turvallisuusalaan. Yksityinen turvallisuusala tarkoittaa esimerkiksi vartioimisliike-, yksityisetsivä-, järjestyksenvalvonta-, turvatarkastus- ja turvasuojaustoimintaa. Yksityisen turvallisuusalan toimintaa valvoo poliisi. Rajaukseeni on syynä ymmärrys, että poliisilla sanallinen viestintä on enemmän harjoiteltua huomattavasti pitkäkestoisemman koulutuksen ansiosta. Uskoakseni poliisilla on tästä syystä tietoisemmat kielenkäyttömallit erilaisiin tilanteisiin, ja siksi yksityisen turvallisuusalan opiskelijat ovat minulle kiinnostavampi tutkimuskohde.

Yksinkertaistettuna voi ajatella, että turvallisuusalan työtehtävissä oleva henkilö valvoo sääntöjen, normien ja lakien noudattamista tai noudattamatta jättämistä. Työtehtävissä hänen on tarpeen vaatiessa puututtava havaitsemiinsa epäkohtiin parhaaksi näkemällään tavalla. Kuitenkin epäkohtiin on puututtava ensisijaisesti kielellisesti, koska poliisilain pykälää (872/2011 § 6) sovelletaan myös yksityisellä turvallisuusalalla. Turvallisuusalalla työskentelevä ohjaa puhujana puhuteltaviaan toimimaan tai olemaan toimimatta sääntöjen, normien tai lakien puitteissa.

Tämän kandidaatintutkielman tarkoituksena on selvittää myönteisen ja kielteisen käsky-lauseen vaikuttavuutta puheen vastaanottajaan turvallisuusalaa opiskelevien kielenkäyttäjien intuition mukaan. Tutkielmassani keskityn puhujalähtöiseen analyysiin, ja siksi selvitän näiden imperatiivilauseiden vaikuttavuuden eroja kyselytutkimuksen avulla. Tutkimuskysymykseni tässä tutkielmassa ovat

- 1) Pidetäänkö kielteistä imperatiivilauseita käskykäytössä myönteistä voimakkaampana?
- 2) Yhdistetäänkö kielteinen imperatiivilause kovempaan äänenvoimakkuuteen?
- 3) Vaikuttaako tilanteen kuvailtu uhkaavuus käytettävän käskyn muotoon?
- 4) Mitä muita ohjailevia lausumia käytetään?

Hypoteesini on, että kielteinen imperatiivilause koetaan kielenkäytössä vaikuttavamaksi ja se on käytössä äänenvoimakkuudeltaan kovempi kuin myönteinen imperatiivilause. Kielteistä imperatiivilauseita käytetään tilanteissa, joka koetaan uhkaavana tai muuten stressaavana. Myönteinen imperatiivilause koetaan puolestaan kielenkäyttötilanteissa kielteistä lausetta kohteliaampana. Hypoteesini perustuu Yrjö Laurannon tutkimukseen imperatiivilauseista arkikeskustelussa. Laurannon mukaan kielteinen imperatiivilause on arkikeskusteluissa hyvin harvinainen, koska se liitetään ehdottomaan käskyyn (Lauranto 2014: 9–10). Myönteisellä imperatiivilauseella voidaan puolestaan tehdä muitakin kuin käskettä. Käsittelen tätä asiaa syvällisemmin luvussa 2.

1.2. Aikaisempi tutkimus

Ohjailevat ilmaukset ovat olleet fennistiikassa tutkijoiden mielenkiinnon kohteena jo 1970- ja 1980-luvuilla, jolloin Hakulinen ja Karlsson (1979), Matihaldi (1979) ja Yli-Vakkuri (1986) nostivat modus- ja modaalisuustutkimuksen esille erilaisissa puheakteissa (Honkanen 2012: 10). Tämän kandidaatintutkielman kirjoitushetkellä ammattilaisen tai työntekijän käyttämiä direktiivejä eli ohjailevia lausumia on tutkittu suomen kielessä muun muassa opetusviraston virkakirjeissä (Honkanen 2012), eläinlääkärin vastaanotolla (Somiska 2010), yleislääkärin vastaanotolla (Sorjonen 2001), Kelan toimistossa (Lappalainen 2008; Rouhikoski 2015), terveydenhoitajan vastaanotolla (Rihu 2008), peruskoulun oppitunneilla (Auvinen 2001) sekä aerobic-tunneilla (Torpo 1998). Tois-

taiseksi kuitenkin yksityisellä turvallisuusalalla työskentelevät sekä viranomaiset eli poliisi, rajavartiolaitos ja tullit ovat jääneet fennistiikassa direktiivitutkimuksen ulkopuolelle. Tutkielmani jatkaminen laajempiin töihin on siis kannattavaa, koska aiheelleni on paikka fennistisellä tutkimuskentällä. Aiheeni on fennistiseltä kannalta tarkasteltuna kiinnostava, koska tietääkseni laajasta direktiivitutkimuksesta huolimatta vastaavaa semanttis-pragmaattista erontekoa ei ole tehty myönteisen ja kielteisen imperatiivilauseen välille. Työni on hyödyllinen kielitieteen lisäksi myös yksityisellä turvallisuusalalla opiskelevien ja työskentelevien kannalta, koska he voivat hyötyä tästä kandidaatintutkielmasta harjoitellessaan suullisia vuorovaikutustilanteita.

Imperatiivia ja direktiivejä on tutkittu runsaasti myös muissa kielissä. Tutkimisen maailmanlaajuisen suosion syy selittyy lapsen kielen kehityksen tutkimisella. Tällaisissa tutkimuksissa tulokset ovat osoittaneet, että lapsi oppii ensimmäisenä juuri imperatiivisen lauseen kielestä riippumatta, ja se on herättänyt tutkijoiden mielenkiinnon imperatiivilausetta kohtaan (ks. Lauranto 2014: 33). Vaikka tämän tutkielman kannalta suomen kielestä tehty tutkimus onkin erinomaisen kattavaa, olen silti perehtynyt tutkielmani hahmotusvaiheessa myös englannin kielen modaalisuutta käsitteleviin tutkimuksiin. Hamblin käsittelee teoksessaan *Imperatives* (1987) imperatiivin monimerkityksisyyttä ja imperatiivin esiintymistä keskustelutilanteissa, jotka ovat keskeisessä asemassa myös tämän tutkielman teoreettisessa viitekehysessä. Lisäksi teoriani olennaisessa osassa on kielteisyys, ja siitä on Frank Palmer (1995) kirjoittanut artikkelin *Negation and the modals of possibility and necessity*.

Tämän kandidaatintutkielman kannalta tärkeää fennististä tutkimusta on tehnyt Hilkka-Liisa Matihaldi. Matihaldi on tutkinut moduksia ja modaalisuutta teoksissa *Nykysuomen modukset 1* (1979) kvalitatiivisin menetelmin ja *Nykysuomen modukset 2* (1980) kvantitatiivisin menetelmin. Tämän hetken fennistiikassa merkittävää direktiivitutkimusta tekee esimerkiksi Yrjö Lauranto, joka on artikkelissa *Suomen kielen imperatiivi – yksi paradigma, kaksi systeemiä* (2013) tehnyt kattavan tutkimuksen imperatiivin kaksimerkityksisyydestä. Teoksessa *Imperatiivi, käsky ja direktiivi. Arkikeskustelun vaihtokauppakieliooppia*. (2014) Lauranto on tutkinut käskyjä ja direktiivejä eli ohjailevia lausumia arkikielessä. Tärkeitä tutkijoita minulle ovat myös Suvu Honkanen (2012) ja Anu Rouhikoski (2015). Teoreettisesti keskeisin teos minulle on *Ison suomen kieliopin verkkoversio*

(2008). Myöhemmin tekstissäni käytän teoksesta yleisessä käytössä olevaa lyhennettä VISK.

Aloitin tutkielmani esittelemällä puhefunktiot ja direktiivit luvussa 2. Jatkan selittämällä tutkielmani teoriaa, johon kuuluu imperatiivin kaksimerkityksisyys, käsky direktiivinä ja kielteinen direktiivi. Luvussa 3 esittelen aineistoni ja kerron aineistonkeruun menetelmistä. Päätän luvun avaamalla kvalitatiivisten ja kvantitatiivisten menetelmien rinnakkaista käyttöä tässä tutkielmassa. Luvussa 4 analysoin saamani aineiston edellä mainittujen menetelmien avulla. Päätän luvun kokoamalla analyysini yhteen sekä vastaamalla tutkimuskysymyksiini. Viimeinen luku sisältää pohdintaa sekä suunnitelmani tulevaisuuden varalle.

2. TEORIA

2.1. Puhefunktiot ja direktiivit

Tämän kandidaatintutkielman kannalta oleellista on, että sanoilla vaikuttamisen taito korostuu turvallisuusalan työtehtävissä. Turvallisuusalalla työskentelevistä suurin osa on asiakaspalveluammattissa ja jatkuvasti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Vaikka tällä alalla työskentelevät saattavat joutua kohtamaan fyysisellä väkivallalla uhkaavia henkilöitä, on heidän kuitenkin ensisijaisesti toimittava neuvoin, kehotuksin ja käskyin (Poliisilaki 872/2011 § 6). Keskustelukumppanin käyttäytymiseen vaikuttaminen kielellisin keinoin on yksi keskeinen tarve ihmisten välisessä kommunikoinnissa. Puheessa vaikuttamisen keinoja on pohdittu jo antiikin Kreikassa, jotta puheen esittäjät olisivat uskottavampia. (Honkanen 2012: 8.) Aiheeni kannalta mielenkiintoista on myös käskymuotojen historia: jo Aristoteles mainitsee teonsanojen käskymuodon kävele (Alho & Kauppinen 2013: 41).

Vuorovaikutustilanteissa kuulija voi olla tiedon vastaanottaja, kysymykseen vastaaja taikka pyyntöön, ehdotukseen tai käskyyn reagoiva. Puhefunktiot syntyvätkin lausumille tilanteen mukaan. (Alho & Kauppinen 2013: 166.) Tämä tarkoittaa sitä, että vuorovaikutustilanteissa keskeiset puhefunktiot voidaan jakaa kolmeen eri modaaliseen lausetyyppiin. Nämä modaaliset lausetyypit ovat deklaratiivinen eli väitelause (*Ulos ei saa viedä juomia*), interrogatiivinen eli kysymyslause (*Jättäisitkö juomasi sisälle?*) ja imperatiivinen eli käskylause (*Jätä juomasi sisälle tai Älä mene juoman kanssa ulos*). Jako näihin tyyppeihin tehdään tiettyjen morfosyntaktisten piirteiden perusteella (VISK 2008 § 886). Esimerkiksi verbin modalisuus määrittää lauseen modaalista tyyppiä. Puhefunktion ja modaalisen lausetyypin vastaavuus ei kuitenkaan ole suora. Tämän tutkielman kannalta se tarkoittaa, että direktiivejä eli ohjailevia lausumia voidaan ilmaista kaikilla edellä mainituilla lausetyypeillä (Lauranto 2014: 21).

VISK (2008 § 1551) jakaa erilaiset puhefunktiot yleisimmin käskemiseen ja kysymiseen. Puhefunktiona käskeminen ja kysyminen voidaan luokitella ohjaileviin lausumiin. Muita puhefunktioita ohjailevien lausumien lisäksi ovat esittävät lausumat eli toteaminen ja väittäminen ja ilmaisevat lausumat eli huudahdukset ja toivomukset. Ohjailevissa lausumissa puhujan tarkoituksena on puhuteltavan toiminnan tai käyttäytymisen ohjaileminen.

Huomattavaa on, että modaalisilta lausetyypeiltään käskeminen ja kysyminen ovat kuitenkin selvästi toisistaan eroavat. (Matihaldi 1979: 54, 129–130, 181.) Ohjailevista lausumista kysymyslauseella muodostettu toiminnan ohjailu on huomattavasti kohteliaampi kuin käskylauseella muodostettu ohjailu (Lauranto 2014: 9). Tässä tutkielmassa keskityn ohjailevissa lausumissa käskylauseeseen, mutta otan muilla lauseilla muodostetun toiminnan ohjailut huomioon aineistoni analyysivaiheessa.

Fennistiikassa direktiiveistä puhuttaessa viitataan tietyytyypisiin morfosyntaktisiin kokonaisuuksiin (Honkanen 2012: 11). Direktiivit eli ohjailevat lausumat ovat ilmauksia, joiden avulla puhuja pyrkii saamaan puhutellun toimimaan tai olemaan toimimatta. Direktiivit edellyttävät puhekumppanin joko kielellistä tai ei-kielellistä reaktiota: suostumista, kieltäytymistä, pyynnön tai kiellon noudattamista. Direktiivin voi ymmärtää eräänlaisena kattomerkityksenä, joka pitää allaan puhuteltavan käskemisen, kehottamisen, pyytämisen, neuvomisen, kieltämisen tai ohjailemisen. (VISK 2008 § 1645.) Direktiivit ovat hyvä esimerkki siitä, miten yhtä puhefunktiota vastaa suuri joukko vaihtoehtoisia morfosyntaktisia ja leksikaalisia keinoja. (VISK 2008 § 1646.) VISKin pykälä on kuitenkin tätä tutkielmaa ajatellen hieman harhaanjohtava, koska direktiivi sinällään ei ole puhefunktio. Direktiivit ovat ohjailevia lausumia, jotka käsittävät alleen useita eri puhefunktioita (Lauranto 2014: 12). Mielestäni VISKin pykälä tarkoittaa kuitenkin, että esimerkiksi indikatiivimuotoinen lause *Otetaan ihan rauhassa* voi myös saada ohjailevan lauseen funktion (Rouhikoski 2015: 191; Alho & Kauppinen 2013: 167).

2.2. Syntaktinen ja morfologinen imperatiivi

Imperatiivi on terminä kaksimerkityksinen. Syntaktinen imperatiivi tarkoittaa lauserakennetta, jossa finiittiverbi on useimmiten imperatiivimuotoinen. (Lauranto 2014: 10–11.) Imperatiivimuotoisen finiittiverbin sisältävä lause edustaa omaa lausetyppiään eli käskylauseita. Sen keskeinen puhefunktio on käskyn, kehotuksen tai pyynnön esittäminen vastaanottajalle (VISK 2008 § 889). Lauranto (2014: 11) määrittelee imperatiivilauseen perusmerkityksen seuraavasti: ”Minä puhujana haluan, että sinä puhuteltuna teet tai olet tekemättä jotakin.” Imperatiivilause onkin aina osoitettu puhuteltavalle (Matihaldi 1979: 133). Imperatiivilauseen verbi on tyypillisesti yksikön tai monikon 2. persoonassa. Lauranto kutsuukin näiden persoonien imperatiivilauseita kanonisiksi imperatiivilauseiksi.

Tyypillinen imperatiivilause alkaa 2. persoonan imperatiivimuotoisella verbillä ja täydentyy ytimenä toimivasta verbistä riippuen, esimerkiksi *Pysy paikallasi*. (Lauranto 2014: 17, 32.)

Morfologinen imperatiivi tarkoittaa verbin modusta. Imperatiivi on siis rinnastettavissa konditionaaliin, potentiaaliin ja indikatiiviin. Kaikilla imperatiivimuotoisen verbin sisältävillä lauseilla ei kuitenkaan tehdä samaa, eikä muodon ja käytön suhde ole siis yksiselitteinen. (Lauranto 2014: 39.) Kun lauseen verbi on modukseltaan imperatiivinen, voi se puhefunktioltaan olla käsky, kehoitus, pyyntö, lupa tai neuvo (VISK 2008 § 1591). Esimerkiksi lause *Mies menkään jo* sisältää morfologisesti imperatiivisen verbin, mutta ei kuitenkaan ole puhutellulle suunnattu toimintavelvoite. (Lauranto 2014: 11, 42.) Tämän tyyppisistä lauseista käytetään fennistiikassa termiä jussiivi (VISK 2008 § 889, 1666).

2.3. Myönteinen ja kielteinen käsky direktiivinä

Käskyn puhefunktiota ovat kiteytyneet ilmaisemaan suomessa nimenomaan imperatiivimuotoiset lauseet (Honkanen 2012: 10). Kuitenkin käskeä voi myös lausetta lyhyemmällä lausumalla *Seis!* (Alho & Kauppinen 2013: 168). Käsky on ohjaileva lausuma, jonka tarkoituksena on vaikuttaa tuleviin tapahtumiin. Puhujan eli käskyn lausujan tarkoituksena on puhuteltavan toiminnan ohjaileminen. Käsky eroaa muista direktiiveistä eli ohjailevista lausumista siten, että käskyn sanoessaan puhuja todella tahtoo puhuteltavan toteutettavan käskyn ilmaiseman toiminnan. Kaikki henkilökohtaisesti annetut käskyt vaativat onnistuakseen, että käskijä uskoo puhuteltavan pystyvän toimimaan käskyjensä mukaisesti. (Matihaldi 1979: 129–131; Lauranto 2014: 152–153.) Matihaldi (1979: 130) määrittelee käskyn ominaisuudet seuraavasti:

- 1) Puhuja uskoo, että puhuteltava pystyy toimimaan käskyn mukaisesti, mutta ei usko, että puhuteltava toimii ohjailun mukaisesti i l m a n käskyä.
- 2) Puhuja tahtoo todella, että puhuteltava toimii ohjailun mukaisesti.
- 3) Puhuja pyrkii lausumansa avulla siihen, että puhuteltava toimii ohjailun mukaisesti.

Kielteinen direktiivi on toimintaa rajoittava kielto. Kieltoverbillä on omat imperatiivimuodot yksikön ja monikon 2. persoonassa: *älä, älkää* (VISK 2008 § 1648). Lauranto

kutsuu kielteisiä imperatiivilauseita prohibitiiveiksi. Toisin kuin myönteisen imperatiivilauseen, kielteisen imperatiivilauseen merkitys liittyy suoraan käskyyn. Myönteisellä imperatiivilauseella voi neuvoa, kehottaa, käskää, toivottaa, ohjata jne. Kielteinen imperatiivilause puolestaan ei sovellu kuin direktiiviseen rajoitukseen. Kielteiset imperatiivilauseet ilmaisevat puhetilanteissa äärimmäisen vahvan toimintarajoitteen. (Lauranto 2014: 10, 160–161.)

2.4. Yhteenveto

Teoriani yhteenvetona voin todeta, että imperatiivi on kaksimerkityksinen. Morfologinen imperatiivi tarkoittaa finiittiverbin modusta ja syntaktinen imperatiivi tarkoittaa lauserakennetta, jossa finiittiverbi on useimmiten imperatiivimuotoinen (Lauranto 2014: 10–11, 39). Imperatiivi- eli käskylauseen keskeinen puhefunktio on käskyn, kehotuksen tai pyynnön esittäminen vastaanottajalle (VISK 2008 § 889). Samaan aikaan käskyn puhefunktioita ovat kiteytyneet ilmaisemaan suomessa nimenomaan imperatiivimuotoiset lauseet (Honkanen 2012: 10). Käskyn voi kuitenkin muodostaa myös lausetta lyhyemmällä lausumalla (Alho & Kauppinen 2013: 168). Käsky eroaa muista direktiiveistä eli ohjailevista lausumista siten, että käskyn sanoessaan puhuja todella tahtoo puhuteltavan toteuttavan käskyn ilmaiseman toiminnan. Kielteiset imperatiivilauseet ilmaisevat puhetilanteissa äärimmäisen vahvan toimintarajoitteen. (Lauranto 2014: 10, 152–153, 160–161.)

3. TUTKIELMAN AINEISTO JA TUTKIMUSTAPA

3.1. Aineistonkeruun menetelmä ja aineiston esittely

Tämän kandidaatintutkielman aineiston olen kerännyt kyselytutkimuksen avulla. Vaihtoehtoinen aineistonkeruun menetelmä tämän kaltaiseen tutkimukseen olisi litterointi joko itse kerätyistä tai valmiista nauhoitteista. Kyselytutkimukset ovat kuitenkin tehokas tapa kerätä aineisto, koska ne säästävät tutkijalta aikaa ja vaivaa (Alanen 2011: 160). Kyselytutkimus on kannaltani hyvä aineistonkeruun menetelmä, koska haluan keskittyä nimenomaan puhujakeskeiseen analyysiin. Käskytilanteen lavastus litterointia varten olisi ollut työlästä, koska olisin väistämättä joutunut suunnittelemaan myös puhutellun reagoinnin. Tämä olisi osaltaan saattanut vaikuttaa vastauksiin. Myös riittävä määrä valmiita nauhoitteita olisi ollut työlästä löytää. Koska haluan selvittää juuri puhujan käsitystä käskyjen käytöstä, oletan rauhallisen koetilanteen olevan paras vaihtoehto vastaajan omalle mietinnälle. Jatkossa pidän kuitenkin kiinnostavana kerätä aineisto myös käskytilanteiden nauhoittamisella, koska tällaisissa lausumissa kokonaismerkitys syntyy vasta todellisessa tilanteessa. Nauhoitteiden kerääminen itse on mahdollista ja kiinnostavaa, mutta aineistoksi löytyy myös valmiita nauhoitteita.

Tavallisesti kyselytutkimukset koostuvat suljetuista kysymyksistä ja avokysymyksistä (Alanen 2011: 150–151). Suljetut kysymykset sopivat tutkimukseeni hyvin, koska tavoitteenani on osoittaa myönteisen ja kielteisen imperatiivilauseen esiintymisen erot sekä näihin lauseisiin liitetyt äänenvoimakkuudet (ks. s. 2). Tällaisessa koeasetelmassa vastausvaihtoehtona on vain kaksi selvästi toisistaan eroavaa vaihtoehtoa (liite 1 ja 3). Kyselytutkimukseeni sisältyy kuitenkin myös täysin samanlaisista tilannekuvauksista koostuva avokysymyslomake (liite 2), koska haluan saada aineistooni myös vastaajien ääntä. Avokysymykset ovat myös sopivia silloin, kun halutaan tutkia uudenlaisia tai vähemmän tuttuja ilmiöitä (Alanen 2011: 148). Lisäksi on kiinnostavaa, että tässä kohderyhmässä käytettävät ohjailevat lausumat voivat koostua imperatiivilauseen lisäksi muista modaalisista lausetyypeistä tai kokonaan erilaisista kielen aineksista (ks. luku 2.1.). Sekä suljetut kysymykset että avokysymykset sisältävät kysymyskohtaisesti äänenvoimakkuuden mittaamiselle tarkoitetun lisäkysymyksen. Äänenvoimakkuuden mittaamiseen käytän suljettua kysymystä, jossa vastaaja valitsee vastauksensa äänenvoimakkuuden vaihtoehdoista 1, 2 ja 3 (äänenvoimakkuuksista lisää luvussa 3.3.).

Tämän tutkielman aineisto koostuu 96 kappaleesta vastauslomakkeita. Näistä lomakkeista suljettujen kysymysten vastauksia on 52 kappaletta (liite 1) ja avokysymysten vastauksia 38 kappaletta (liite 2). Suljetut kysymykset, avokysymykset sekä 6 tyhjää vastausta muodostavat yhdessä kyselyni ensimmäisen osan. Ensimmäisestä osasta riippumatta molempiin lomakkeisiin sisältyy myös toinen osa eli käskyparitesti (liite 3). Käskyparitestin aineisto koostuu 92 vastauksesta neljän vastaajan jättäessä vastaamatta. Merkittävää on, että kukaan vastaajista ei jättänyt täysin tyhjää vastauslomaketta. Lisäksi avokysymyksillä toteutettu lomake tuotti aineistooni noin 260 toiminnan ohjailua sisältävää vastausta, joista huomattava määrä sisältää useamman kuin yhden lauseen.

Kyselyni vastaajat olen rajannut maantieteellisin perustein kahteen Suomen pohjoisimpaan turvallisuusalan perustutkintoa tarjoavaan oppilaitokseen: Ammattiopisto Lappiaan (myöhemmin Lappia) ja Oulun seudun ammattiopistoon (myöhemmin OSAO). Vastaukset jakautuivat oppilaitosten mukaan seuraavasti: Lappiasta vastauksia kertyi kaikki vastaukset yhteenlaskettuna 36 kappaletta ja OSAOsta 56 kappaletta. Molemmista oppilaitoksista tuli kolme tyhjää vastauslomaketta. Vastaajien keski-ikä Lappiassa on 17,9 vuotta, kun OSAOssa keski-ikä on puolestaan 17,2 vuotta. Lappian keski-ikä on korkeampi, koska Oulun seudun ammattiopistossa vanhimmat opiskelijat olivat kyselyntekoaikaan työharjoittelussa. Aluksi rajaukseeni kuului jättää nuorimmat opiskelijat molemmissa oppilaitoksissa kyselyni ulkopuolelle, mutta vastausten mahdollinen vähyys OSAOn kohdalla muutti rajaustani. Nuorempien vastaajien hyväksymistä kyselyyni puolsi myös oppilaitosten koulutuksen erilainen rakentuminen. Tämä tarkoittaa sitä, että OSAOssa nuorimmat opiskelijat ovat opiskelleet vartijantyön perusteita ja omaavat siksi tarvittavaa käsitystä turvallisuusalan työtehtävistä ja käskemisestä.

3.2. Kyselytutkimuksen taustaa

Kyselytutkimuksia on kritisoitu siitä, että ne saattavat ohjata vastaajia tutkijan ennalta tärkeinä pitämiin seikkoihin (Alanen: 2011 160). Ymmärrän kritiikin, mutta koen kuitenkin tarpeelliseksi tässä kandidaatintutkielmassa ohjata tutkijana vastaajiani kannaltani oleelliseen suuntaan. Ensinnäkin halusin teetättää kyselyni nuorilla henkilöillä. Suunnitelin kyselylomakkeen vastaajien kannalta hyvin kiinnostavaksi, mutta myös helposti ym-

märrettäväksi. Väitän, että vastaajien vastaamatta jättäminen olisi ollut todennäköisempää, jos olisin esitellyt kyselyni *Myönteisen ja kielteisen imperatiivilauseen tutkimuksen aineistoksi*. Pidän kuitenkin kyselyni helposti ymmärrettävänä. Ohjeistin vastaajiani lyhyesti kysymällä *Mitä sanot* (liite 2) ja *Kumpaa käskyä käyttäisit todennäköisemmin* (liite 1). Käskyparitestin (liite 3) ohjeistus oli puolestaan kysymys *Kumpi vaihtoehtoista on mielestäsi voimakkaampi?*

Kyselytutkimuksista on kritisoitu myös sitä, etteivät vastaajat välttämättä ole rehellisiä vastauksissaan tai he jättävät vastaamatta kokonaan (Alanen 2011: 160). Tällainen kritiikki on aiheellista, mutta uskon silti epärehellisten vastausten määrän olevan aineistossani pieni. Väitettä perustelen turvallisuusalan hyvällä yhteishengellä sekä opettajien ja oppilaiden välisellä hyvällä vuorovaikutuksella. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että opettajat ikään kuin velvoittivat kaikkia vastaamaan huolellisesti jokaiseen kohtaan. Positiivisena kyselytutkimukseni kannalta koen myös opettajien tarjoaman mahdollisuuden vastata kyselyyni oppitunnin aikana, koska vapaa-aikana vastattu kysely ei luultavasti olisi tuottanut näin suurta vastausmäärää. Kyselyyni kertyi ainoastaan kuusi tyhjää vastausta, joista kaikki olivat avokysymyspapereita (liite 2). Tämä antaa osaltaan tietoa vastaajista sekä suljettujen kysymysten kannattavuudesta. Vastaajan on helpompaa vastata vaihtoehtojen ollessa valmiina. Toisaalta käskyparitestiin (liite 3) kertyi neljä tyhjää vastausta, mutta siihen voi vaikuttaa osion sijoitus lomakkeiden viimeiselle sivulle.

Kaikkiaan kyselyni oli onnistunut. Kehityksen kautta ja uudella koeasetelmalla kyselyni sopii toteutettavaksi tulevaisuudessa laajemmassa mittakaavassa ja erilaisessa ympäristössä. Huomioitavaa on, että kahden erilaisen kyselyn yhtäaikainen teettäminen ei välttämättä ole paras mahdollinen ratkaisu lopputuloksen kannalta. Tämä tarkoittaa kannaltani sitä, että ohjeistuksesta huolimatta sain vastaukseksi toimintatavan kuvauksen puhunnoksen sijaan, esimerkiksi *käskisin pysyä paikoillaan*. Jatkossa on tärkeää panostaa juuri avokysymyksillä toteutettuun kyselyyn. Mielenkiintoisena kohderyhmänä pidän työelämässä pitkään olleita turvallisuusalan henkilöitä, koska kertynyt työkokemus voi vaikuttaa ohjailevien lausumien käyttöön. Kyselyni voi toimia innoittajana myös viranomaisille suunnattuun kyselyyn.

3.3. Kyselylomakkeiden esittely

Kuten aiemmin olen todennut, kyselytutkimukseni koostuu kahdesta erilaisesta vastauslomakkeesta (liite 1 ja 2), jotka kummatkin sisältävät ensimmäisen osion lisäksi toisen osion (liite 3). Suljetuilla kysymyksillä varustetun lomakkeen (liite 1) tarkoitus on selvittää yksityisen turvallisuusalan opiskelijoiden tapaa valita myönteinen tai kielteinen imperatiivilause kuviteltuun puhetilanteeseen. Koekysymys tässä lomakkeessa on *Kumpaa ilmausta käyttäisit todennäköisemmin?* Toinen lomakkeistani (liite 2) koostuu avokysymyksistä, ja sen koekysymys on *Mitä sanot?* Avokysymyksillä varustettu lomake sisältää täysin samat kuvitellut tilanteet kuin suljettujen kysymysten lomake. Tämän lomakkeen tarkoitus on ottaa huomioon myös muut kuin imperatiivimuotoiset käskyt. Kummankin lomakkeen ensimmäisessä osassa mitataan myös vastausten kuviteltua äänenvoimakkuutta. Tämän olen toteuttanut siten, että kysymyskohtaisesti jokaista vastausta arvotetaan äänenvoimakkuuden tasoilla 1, 2 ja 3. Äänenvoimakkuuden tasot loin kyselyyni poliisilaissa (872/2011 § 6) määritettyjen kielen keinojen mukaisesti. Äänenvoimakkuuden tasot ovat

1. neuvova äänenvoimakkuus
2. kehottava äänenvoimakkuus
3. käskävä äänenvoimakkuus.

Toisen osion käskyparitestissä (liite 3) vastaaja valitsee vastauksensa kahdesta vaihtoehdosta ilman kuviteltua puhetilannetta. Koekysymys on *Kumpi vaihtoehdoista on mielestäsi voimakkaampi?* Käskyparitesti onkin kyselytutkimukseni ydintä, ja siihen edellytin vastausta lomakkeen ensimmäisestä osasta riippumatta. Käskyparitestin sisällytin molempien lomakkeiden loppuun. Pidin tärkeänä loppuun sijoittamista, etteivät vaihtoehdot olisi vaikuttaneet vastaajiin heidän miettiessään omaa käskynkäyttöään. Osion vastausvaihtoehdot koostuvat käskypareista

1. *Pysy kauempana ja Älä tule lähemmäs*
2. *Pysy paikallasi ja Älä liiku*
3. *Mene pois ja Älä tule tänne*
4. *Pysy rauhallisena ja Älä hermostu*
5. *Pysy kauempana ja Älä tule tänne.*

Kaikkiaan kyselylomakkeet käsittelevät semanttiselta ja pragmaattiselta kannalta käskyjen käyttöä. Kysymykset pohjautuvat turvallisuusalan työtehtävissä tapahtuviin kuviteluihin tilanteisiin, jotka olen luonut omien turvallisuusalan työkokemusten avulla mahdollisimman todenmukaisiksi. Lomakkeiden suunnitteluvaiheessa tutustuin Ulla Vanhatalon (2005) väitöskirjaan sekä Jarno Raukon (2002) artikkeliin. Oman kyselyni suunnittelin näistä saamieni ajatusten pohjalta. Lomakkeiden jako vastaajille tapahtui siten, että joka toinen vastaaja sai avokysymyslomakkeen. Tällä tavoin varmistin saavani kaikkien ikäluokkien vastauksia tasaisesti. Lisäksi on huomioitavaa, että kyselylomakkeessa kysyn vastaajan sukupuolta ja ikää, mutta en ota näistä kumpaakaan huomioon analyysissäni, koska ne eivät ole relevantteja tutkielmani kannalta.

3.4. Tutkielman kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset menetelmät

Tässä luvussa kerron tutkielmassani käyttämieni tutkimusmenetelmien valinnasta ja niiden taustoista. Tutkielmassani käytän kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia menetelmiä toisiinsa täydentävästi. Tavoitteenani on kahden erilaisen menetelmän käytöllä saada vastaukset tutkimuskysymyksiini ja sillä tavoin saavuttaa mielenkiintoinen analyysi. Tutkielman rajallisesta pituudesta johtuen en käytä menetelmiä kaikissa analyyseissä yhtä paljon, vaan olen rajoittanut niiden käyttöä osakohtaisesti: määrällisyys on suuremmassa roolissa suljettujen kysymysten analyysissä, kun taas laadullisuus näyttäytyy enemmän avokysymysten analyysissä. Pertti Töttö kirjoittaa teoksissaan *Pirullinen positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle* (1999) sekä *Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua* (2000) kattavasti näiden metodien eroista ja yhtäläisyyksistä. Huomasin hyvin pian, että myös lyhyestä tutkielmasta tulee uskottavampi käyttämällä perinteisistä metodeista molempia.

Esittämäni teorian perusteella voin sanoa, ettei sen enempää imperatiivilauseiden kuin direktiivienkään tutkimus ole täysin yksinkertaista (ks. luvut 2.2. ja 2.3.). Tästä syystä en pidä mielekkäänä rajata analyysimenetelmääkään tiukasti joko kvantitatiiviseen tai kvalitatiiviseen. Menetelmien valinta ei kuitenkaan perustu sen enempää teoriaani kuin aineistoonikaan. Menetelmän valinta perustuu ensisijaisesti tutkimusongelmaan ja toiseksi millaisiin kysymyksiin haluaa saada vastauksen (vrt. Töttö 1999). Laadullinen menetelmä vastaa kysymykseeni ”Mitä muita ohjailevia lausumia käytetään?” ja määrällinen vastaa

kysymyksiini ”Pidetäänkö kielteistä imperatiivilauseetta käskykäytössä myönteistä voimakkaampana?”, ”Yhdistetäänkö kielteinen imperatiivilause kovempaan äänenvoimakkuuteen?” ja ”Vaikuttaako tilanteen kuvailtu uhkaavuus käytettävän käskyn muotoon?”

Minulle ensisijainen valinta tähän tutkielmaan ovat kvantitatiiviset menetelmät, ja käytänkin niitä molemmissa suljetuilla kysymyksillä varustetuissa osissa (liite 1 ja 3), mutta myös äänenvoimakkuuksien mittaamisessa. Avokysymysten (liite 2) analyysissä käytän kuitenkin vähemmän kvantitatiivisia menetelmiä ja keskityn kvalitatiivisiin menetelmiin. Näiden vastausten analyysi laajemmin kvantitatiivisin keinoin olisi kuitenkin mielenkiintoista, mutta tutkielmani rajatusta pituudesta johtuen joudun valitsemaan toisen.

Valintaani on tutkimuskysymysten lisäksi toinenkin syy. Avokysymyksillä tuotetun aineiston käsittelyvaiheessa jaoin vastaukset lausetyypin mukaan kolmeen ryhmään: myönteiset imperatiivilauseet, kielteiset imperatiivilauseet ja muut. Näistä ryhmistä viimeinen osoittautui selvästi suurimmaksi. Ryhmä ”muut lauseet” käsittää paljon erilaisia tapoja muodostaa ohjailevia lausumia. Tähän ryhmään kuuluu esimerkiksi kysymyksiä, yksikön 2. persoonan väitelauseita, passiivin indikatiivilla muodostettuja lauseita, liitepartikkeleja sisältäviä lauseita ja huudahduksia. Tähän ryhmään kuuluu myös monikon 2. persoonan imperatiivilauseet, koska ne eroavat yksikön 2. persoonan imperatiivilauseista (ks. luku 4.3.). Kvantitatiivisesti on siis todettava ryhmän ”muut lauseet” olevan selvästi suurin kolmesta ryhmästäni. Kuitenkin ryhmän sisällön suuresta vaihtelusta johtuen en koe mielekkääksi analysoida edellä mainituista esimerkeistä olevia lausumia määrällisesti. Tässä vaiheessa on palautettava mieleen, että tutkielmassani haluan keskittyä juuri myönteisen ja kielteisen imperatiivilauseen eroihin (ks. s. 1). Koska avokysymyksien vastauksissa on vain vähäiset määrät myönteisiä ja kielteisiä imperatiivilauseita, eivät ne anna yhtä kiinnostavaa tietoa määrällisesti kuin suljetut kysymykset. Kiinnostavampaa tässä tapauksessa on tuoda esille muilla kieliopillisilla keinoilla esitettyjä ohjailevia lausumia, ja siksi avokysymykset ovatkin tutkielmani kannalta sopivia laadulliseen analyysiin. Määrällisyyttä en siis kuitenkaan jätä kokonaan huomioimatta, koska olen joka tapauksessa laskenut ja jaotellut aineistoni. Pystyn siis toteamaan myönteisten ja kielteisten imperatiivilauseiden määrät suhteessa muihin.

4. ANALYYSI

4.1. Suljettujen kysymysten analyysi

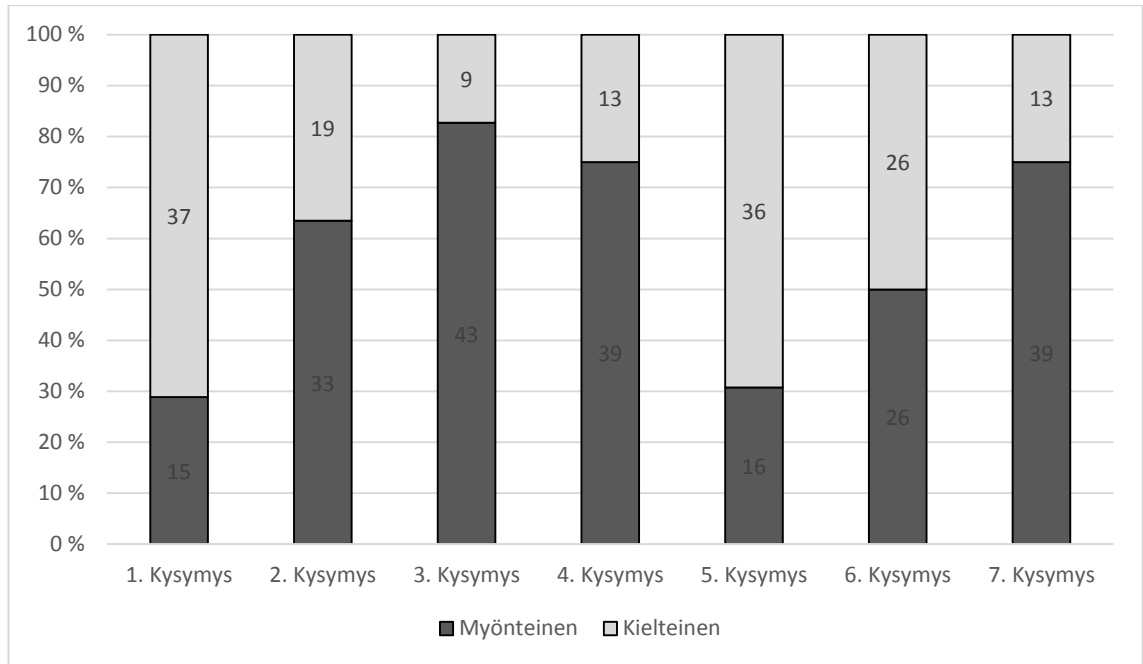
Tässä luvussa analysoin kysymyskohtaisesti kyselyni ensimmäisen osan vastauksia, jotka olen kerännyt suljetuilla kysymyksillä (liite 1). Kaikissa kysymyksissä vastausvaihtoehdot koostuvat myönteisestä ja kielteisestä imperatiivilauseesta. Kysymyksiä on yhteensä seitsemän, ja jokainen kysymys sisältää taustalleen kuvitellun puhetilanteen. Tämän osion koekysymys on *Kumpaa ilmausta käyttäisit todennäköisemmin?* Tarkoituksena tällä koeasetelmalla on saada vastaaja mahdollisimman lähelle todellista kielenkäyttötilannetta, ja siksi otan huomioon myös vastausten äänenvoimakkuudet. Tämän analyysin tavoitteena on saada vastaus kahteen tutkimuskysymykseeni: ”Yhdistetäänkö kielteinen imperatiivilause kovempaan äänenvoimakkuuteen?” ja ”Vaikuttaako kuvaillun tilanteen uhkaavuus käytettävän käskyn muotoon?”

Tämän luvun analyysiin kuuluu kaksi taulukkoa. Taulukko 1 osoittaa kysymyskohtaisesti vastausten jakauman myönteisen ja kielteisen imperatiivilauseen välillä. Taulukossa 2 esitän äänenvoimakkuuksien keskiarvot ja niiden välisen erotuksen. Analysoidessani taulukkoa 2 olen jakanut puhefunktiot vastausten keskiarvon perusteella. Tässä tapauksessa jako perustuu tutkijan omaan intuitioon, johon liittyy olennaisena osana oma turvallisuusalan käytännön osaaminen. Puhefunktiot olen jakanut aineistoni tarkastelun perusteella

- neuvoihin, jos keskiarvo on pienempi kuin 1,7
- kehotuksiin, jos keskiarvo on suurempi kuin 1,7, mutta pienempi kuin 2,4
- käskyihin, jos keskiarvo on suurempi kuin 2,4.

Tulkinnan helpottamiseksi olen alleviivannut vastauksien suuremman arvon taulukossa 2. Olen myös asetellut taulukot vertikaalisesti siten, että tulokset ovat kysymyskohtaisesti samassa linjassa. Tämän tarkoituksena on tehdä taulukoiden yhtäaikaisesta tulkitsemisestä mahdollisimman helppoa.

TAULUKKO 1. Myönteiset ja kielteiset imperatiivilauseet vastauksissa.

TAULUKKO 2. Keskiarvolliset äänenvoimakkuudet vastauksissa.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
kielt.	2,41	2,56	1,75	1,58	<u>2,37</u>	<u>1,28</u>	1,78
myönt.	<u>2,56</u>	<u>2,69</u>	<u>2,21</u>	<u>2,10</u>	2,35	1,13	<u>1,81</u>
erotus	0,15	0,13	0,46	0,52	0,02	0,15	0,08

Ensimmäisessä kysymyksessä vastaaja toimii vartijana. Hän kohtaa ryöstöhälytystehtävässä henkilön, joka alkaa lähestyä vastaajaa uhkaavasti. Vastaajan on valittava lauseista *Pysy kauempana* tai *Älä tule lähemmäs* omasta mielestään tilanteeseen paremmin sopiva. Vastaajista 37 käyttää kielteistä imperatiivilauseita, kun taas 15 vastaajaa valitsee myönteisen imperatiivilauseen (taulukko 1). Kielteistä imperatiivilauseita käytetään siis selvästi myönteistä enemmän. Tulosta selittää se, että kielteinen käskylause yhdistetään uhkaavassa tilanteessa ehdottomaan käskyyn (ks. s. 2, 8.). Tilanteen kuvauksessa halusin painottaa uhkaavuutta, ja siksi käytin koetilanteessa tehokeinona alleviivausta (liite 1). Vastausten äänenvoimakkuudet ovat kuitenkin hypoteesiini verrattuna yllättäviä. Myönteinen käskylause arvioidaan äänenvoimakkuudeltaan kovemaksi kuin kielteinen käskylause (taulukko 2). Tämä kertoo osaltaan äänenvoimakkuuden tärkeydestä. Jos vastaaja käyttää myönteistä imperatiivilauseita, joka on teoriansi mukaan kohteliaampi muoto (ks.

s. 2), tehostaa hän sitä kovemmalla äänenvoimakkuudella. Mielenkiintoista on tässä vaiheessa huomata, että kaikissa muissa kysymyksissä enemmän vastauksia saanut lause arvotetaan äänenvoimakkuudeltaan kovemmaksi. Tämä kysymys on kuitenkin siltä osin poikkeus, sillä vähemmän vastauksia saanut myönteinen imperatiivilause on äänenvoimakkuudeltaan kovempi. Äänenvoimakkuuden perusteella tämän kysymyksen ohjailevat lausumat ovat puhefunktioiltaan käskyjä (ks. s. 15).

Toisessa kysymyksessä vastaaja toimii vartijana, joka on joutunut kohdehenkilön kanssa voimankäyttötilanteeseen. Vastaaja on saanut henkilön käsirautoihin ja on hälyttämässä poliisipartiota paikalle. Tässä vaiheessa kohdehenkilö alkaa kuitenkin rimpuilla rajusti ja yrittää päästä maasta ylös. Tilanteen vastausvaihtoehdot ovat *Pysy paikallasi* ja *Älä liiku*. Vastauksissa myönteisiä käskylauseita on 33 kappaletta ja kielteisiä 19 kappaletta (taulukko 1). Vaikka tilanne sisältää uhkaavia piirteitä, on silti myönteinen imperatiivilause selvästi kielteistä yleisempi. Myönteisen käskylauseen suurempi vastausprosentti voi selittyä tarkastelemalla kuviteltua puhetilannetta lähemmin. Tilanne on ollut uhkaava, mutta puheentuottohetkellä tapahtumat ovat ratkenneet ikään kuin vartijan eduksi kohdehenkilön ollessa käsiraudoissa. Käsiraudoissa olevaa asiakasta ei pidetä enää suorana uhkana omalle hengelle ja terveydelle, ja siksi myönteisen imperatiivin sisältämä lause on vastauksissa yleisempi vaihtoehto. Myönteisellä käskylauseella muodostetun käskyn voisi olettaa saavan tässä tilanteessa jopa rauhoittlevaa sävyä. Tässä kysymyksessä vastausten äänenvoimakkuudet ovat saaneet kaikista vastauksista korkeimmat keskiarvot (taulukko 2). Määrittelen nämä lausumat antamieni keskiarvojen perusteella puhefunktioiltaan käskyiksi (ks. s. 15).

Kysymyksessä kolme vastaaja toimii vartijana ja tapaa henkilön ilman kulkuoikeutta tilasta, jossa ei pitäisi olla ketään. Henkilö ei vaikuta uhkaavalta, mutta käyttäytyy töykeästi vastaajaa kohtaan. Henkilön käsi hakeutuu vähitellen takin taskulle, ja yhtäkkiä hän alkaa avata taskun vetoketjua. Vastaajan vaihtoehdot ovat *Pidä kädet näkyvillä* ja *Älä laita kättä taskuun*. Vastauksissa erot ovat selvimmillään juuri tässä kysymyksessä: Myönteistä käskylauseita käyttää 43 vastaajaa ja kielteistä 9 vastaajaa (taulukko 1). Tulosta voi perustella tilanteen uhkaamattomuudella, mutta myös vastaajien aikaisemmalla turvallisuusalan työtehtävien harjoittelulla. *Pidä kädet näkyvillä* on käskynä yleispätevämpi kuin *Älä laita kättä taskuun*. Tällä tarkoitan sitä, että turvallisuusalan opiskelijat ovat opinnoissaan sisäistäneet tärkeyden tarkkailla puhutellun käsiä. *Pidä kädet näkyvillä*

toimisi lausumana myös tilanteissa, joissa puhuteltu pyrkii piilottamaan kätensä esimerkiksi selkensä tai jonkun muun näköesteen taakse. Oletettavasti tässä tapauksessa myönteinen imperatiivilause tuntuu vastaajista tutummalta. Äänenvoimakkuuksissa puolestaan myönteinen käskylause arvoitettiin selvästi voimakkaammaksi kuin kielteinen käskylause (taulukko 2). Jakoni mukaan (ks. s. 15) kysymyksen molemmat vastaukset ovat äänenvoimakkuuksien perusteella kehotuksia.

Neljännän kysymyksen puhetilanne tapahtuu festivaaleilla, jossa vastaaja työskentelee järjestyksenvalvojana. Tilanne on edennyt siten, että todella humalainen asiakas on päätetty poistaa festivaalialueelta. Vastaaja päätyy voimankäyttötilanteeseen asiakkaan kanssa ja saakin nopeasti apua kollegaltaan. Tilanteen ulkopuolelta tuleva festivaalivieras päättää kuvata tilanteen, ja hän lähestyy vastaajaa matkapuhelimella kuvaten. Kuvaavan henkilön ollessa enää muutaman metrin päässä on vastaajalle seuraavat vastausvaihtoehdot: *Pysy kauempana* ja *Älä tule tänne*. Vastauksissa myönteinen käskylause (39 kappaletta) on kielteistä (13 kappaletta) käytetympi (taulukko 1). Myönteisen imperatiivilauseen käytön syy voi olla siinä, että käskyn vastaanottaja on sen hetkisen työtilanteen ulkopuolelta tuleva henkilö. Käskettävä henkilö ei siis tässä tapauksessa ole vastaajalle uhka, vaan käskyn vastaanottaja on ainoastaan jollain tapaa työskentelyä häiritsevä. Tässä kysymyksessä äänenvoimakkuuden ero on suurin myönteisen ja kielteisen käskylauseen välillä siten, että myönteinen koetaan voimakkaammaksi (taulukko 2). Myönteistä käskylauseita käytetään enemmän, mutta samalla se tuotetaan kovemmalla äänenvoimakkuudella osoittamaan ulkopuoliselle henkilölle tilanteen vakavuus. Tämän kysymyksen ohjailevat lausumat ovat määritelmäni (ks. s. 15) mukaan puhefunktioiltaan kehotuksia.

Kyselyni viidennessä kysymyksessä vastaaja toimii järjestyksenvalvojana festivaaleilla ja hänen tehtävänä on valvoa VIP-alueen sisäänkäyntiä. Vastaaja on kaksi kertaa aikaisemmin joutunut estämään humalaisen festivaalivieraan pääsyn alueelle puuttuvien kulkuoikeuksien johdosta. Puhetilanteessa sama henkilö pyrkii kolmatta kertaa alueelle eikä vastaajan huumorintaju enää riitä. Vastausvaihtoehdot tässä kysymyksessä ovat *Mene pois* ja *Älä tule tänne*. Kielteinen imperatiivilause esiintyy vastauksissa 36 kertaa ja myönteinen 16 kertaa (taulukko 1). Äänenvoimakkuuksien ero on tässä kysymyksessä kaikista pienin, mutta kuitenkin kielteinen lause arvoitetaan hieman voimakkaammaksi (taulukko 2). Tässä kysymyksessä huomioitavaa on vastausvaihtoehtojen poikkeavan hieman muista kysymyksistä. Muissa kysymyksissä myönteiset imperatiivilauseet sisältävät

statiivisen eli pysyvää tilaa kuvaavan verbin ja kielteiset imperatiivilauseet dynaamisen eli liikettä kuvaavan verbin. Tässä kysymyksessä kuitenkin myönteinen imperatiivilause on muodostettu dynaamisella verbillä, ja se voi osaltaan selittää tulosta. Mielenkiintoisen tuloksesta tekee lisäksi se, että kysymyksessä neljä kielteisen imperatiivilauseen toisena vaihtoehtona on lause *Älä tule tänne*. Silti se koetaan vahvempana vasta, kun toisena vaihtoehtona on myönteinen imperatiivilause *Mene pois* dynaamisella verbillä. Kysymyksen molemmat vastaukset ovat äänenvoimakkuuksien perusteella kehotuksia (ks. s. 15).

Kysymyksessä kuusi vastaaja toimii olutbaarin ovimiehenä. Baarin anniskelualue on sisällä, eikä ulos saa viedä juomia. Koska asiakkaana oleva nuori neiti on pyrkimässä ulos juomansa kanssa, joutuu vastaaja valitsemaan lauseen *Jätä juomasi sisälle* tai *Älä vie juomaa ulos*. Tulos on yllättävä, koska vastaukset ovat täysin tasan (taulukko 1). Vastausten äänenvoimakkuudet ovat keskiarvollisesti molemmissa vastauksissa hyvin matalia. Tilanne kuvaa hyvin turvallisuusalan asiakaspalvelutilanteita, jossa puhuja valvoo sääntöjen noudattamista. Mahdollista on, että puhuteltava toimii puhtaasti tietämättömyyttään. Siksi myös vastausten äänenvoimakkuudet vastaavat määritelmäni perusteella (ks. s. 15) neuvovaa puhefunktioita myös kielteisessä lauseessa (taulukko 2).

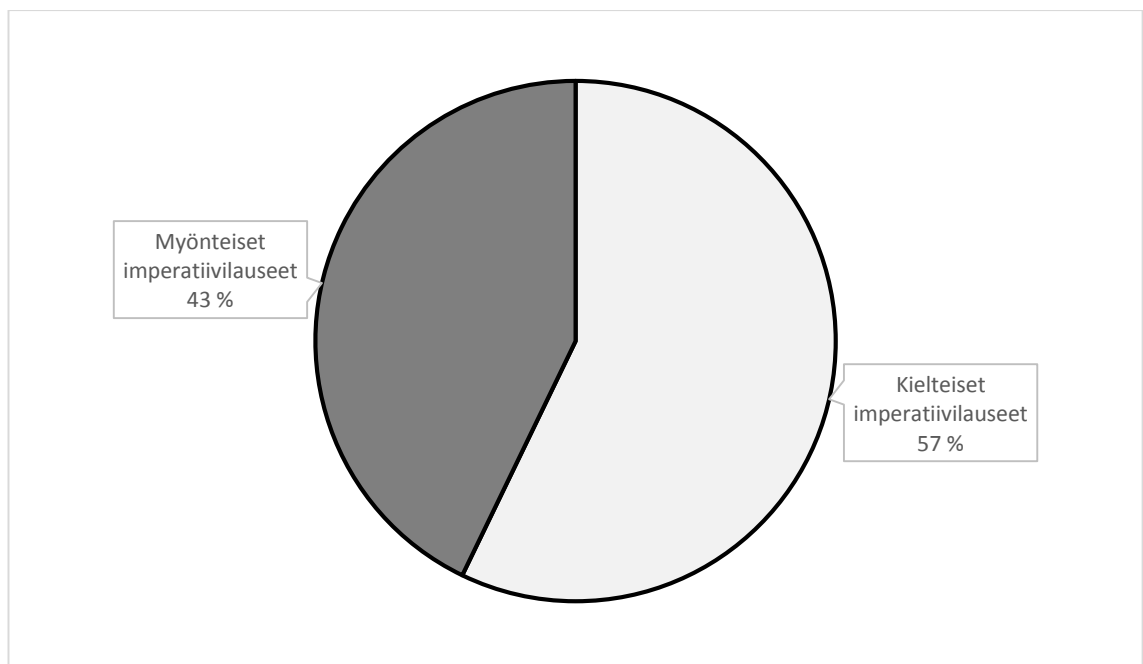
Viimeisen kysymyksen tilanteessa vastaaja toimii olutbaarin ovimiehenä ja joutuu estämään todella humalaisen miehen pääsyn ravintolaan. Asiakas hermostuu pääsyn estämisestä ja aloittaa kovaäänisen mielenosoituksen. Vastaajan vaihtoehtoina on ohjeistaa asiakasta lauseilla *Pysy rauhallisena* tai *Älä hermostu*. Viimeisessä kysymyksessä myönteinen käskylause on huomattavasti yleisempi kuin kielteinen käskylause. Myönteistä lausetta on käyttänyt 39 vastaajaa, kun taas kielteistä lausetta 13 vastaajaa (taulukko 1). Vastauksen tuloksen syynä on luultavasti asiakkaan provosoimisen välttäminen. Hermostuminen on puhuteltavan kohdalla jo tapahtunut, eikä sen kieltämistä ehkä siitä syystä koeta järkeväksi. Tulokseen voi vaikuttaa myös lauseparin poikkeaminen muista. Tällä tarkoitan, että muissa kysymyksissä vastaukset rajoittavat puhutellun liikettä, kun taas tässä tunnetilaa. Vastausten äänenvoimakkuudet olivat matalia, mutta myönteinen käskylause arvotettiin niukasti kielteistä kovemmaksi (taulukko 2). Tällaisella lausumalla puhuja pyrkii rauhoittelemaan puhuteltavaa. Kuitenkin myönteisen käskylauseen kovempi ää-

nenvoimakkuus kertoo siitä, että tällaisessa tilanteessa kovemmalla äänenvoimakkuudella tavoitellaan jo hermostuneen kohdehenkilön huomiota. Nämä lausumat saavat äänenvoimakkuuden perusteella puhefunktioiksi kehotuksen (ks. s. 15).

4.2. Käskyaritestin analyysi

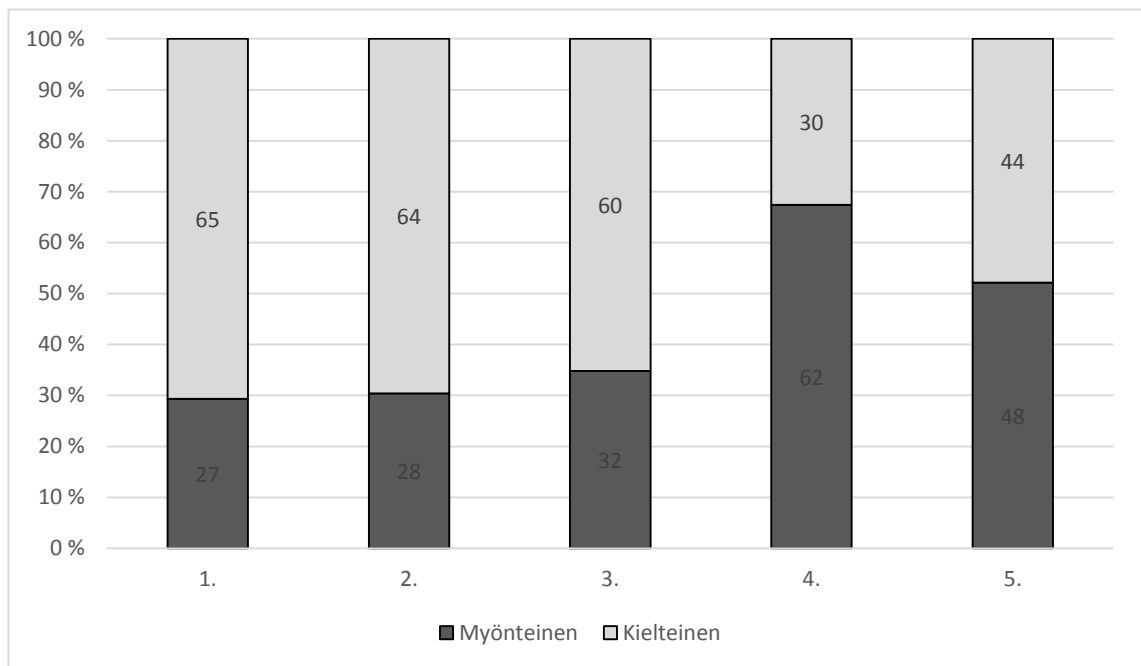
Tässä luvussa analysoin kyselyyni kuuluvan toisen osan (liite 3) vastaukset. Tämän analyysin tavoitteena on vastata tutkimuskysymykseeni ”Pidetäänkö kielteistä imperatiivilauseetta käskykäytössä myönteistä voimakkaampana?” Kyselyni toinen osio koostuu kaikkiaan viidestä kysymyksestä, jotka kaikki sisältävät myönteisestä ja kielteisestä imperatiivilauseesta muodostuvan lauseparin (ks. luku 3.3.). Suljetuilla kysymyksillä toteutetusta ensimmäisestä osasta (liite 1) poiketen toinen osa ei ota huomioon puhetilannetta. Kyselyni toisessa osassa koekysymys on *Kumpi vaihtoehdoista on mielestäsi voimakkaampi.*

Tämän luvun analyysin tulkinnan helpottamiseksi olen tehnyt kuvion 1 ja taulukon 3. Kuvio 1 osoittaa prosentuaalisesti vastausten myönteiset ja kielteiset imperatiivilauseet. Taulukko 3 esittää vastausten jakaumat kysymyskohtaisesti.

KUVIO 1. Myönteiset ja kielteiset imperatiivilauseet toisen osan vastauksissa.

TAULUKKO 3. Imperatiivilauseiden määrät kysymyskohtaisesti.

Kaikki vastaukset huomioon ottaen (92 kappaletta) tulos on seuraava: Myönteisiä imperatiivilauseita on 43 % ja kielteisiä imperatiivilauseita 57 % (kuvio 1). Kolmessa kysymyksessä kielteiset imperatiivilauseet koetaan voimakkaammiksi kuin myönteiset imperatiivilauseet (taulukko 3). Tulos onkin hypoteesini mukainen (ks. s. 2), vaikka tulosten ero on suhteellisen pieni. Tulos myös vastaa osaltaan tutkimuskysymykseeni ”Pidetäänkö kielteistä imperatiivilauseita käskynä myönteistä voimakkaampana?” Ero on selvimmillään kysymyksissä 1, 2 ja 3. Kysymysten 4 ja 5 vastausten jakauma on yllättävä, eivätkä ne olleet hypoteesini mukaisia.

Kysymyksessä 4 myönteinen lause *Pysy rauhallisena* koetaan huomattavasti voimakkaammaksi kuin *Älä hermostu*. Tulos voi johtua siitä, että vastaajat ymmärtävät kielteisen käskylauseen ehdottomuuden, joka puolestaan saattaa provosoida puheen kuulijaa. On siis mahdollista, että tämän kysymyksen kohdalla vastaajat ovat valinneet vaikuttavamman lauseen voimakkaamman sijasta. Tämä käskypari eroaa aineistoni muista käskypaareista siten, että näillä käskyillä puhuja ottaa kantaa puhuteltavan tuntemuksiin liikkumisen sijasta (ks. s. 19).

Kysymys numero 5 jakaa puolestaan vastaajat lähes kahtia, mutta myönteinen käskylause koetaan hieman voimakkaammaksi. Mielenkiintoisen tuloksesta tekee se, että lause *Älä tule tänne* on kielteisenä parina myös kysymyksessä 3 (ks. luku 3.3.). Kysymyksessä 3

lauseparina ovat *Mene pois* ja *Älä tule tänne*, kun kysymyksessä 5 lausepari koostuu lauseista *Pysy kauempana* ja *Älä tule tänne*. Kielteinen muoto koetaan huomattavasti voimakkaammaksi kysymyksessä 3, mutta kysymyksessä 5 jako oli lähes tasan kuitenkin niin, että myönteinen imperatiivilause koettiin voimakkaammaksi (taulukko 3). Tulosta voi osaltaan selittää se, että kysymyksessä 3 lauseparin muodostaa poikkeuksellisesti kaksi dynaamista verbiä (ks. luku 4.1.).

Olen nyt analysoinut suljetut kysymykset kvantitatiivisin menetelmin ja tuloksena voin pitää, että kielteinen imperatiivilause koetaan voimakkaammaksi kuin myönteinen. Myönteisellä käskylauseella turvallisuusalan puhuja voi osoittaa puhuteltavalle kohteliaisuutta ja kunnioitusta sekä vähentää omaa auktoriteettiasemaa. Seuraavassa luvussa jatkan analyysiani kvalitatiivisilla menetelmillä.

4.3. Avokysymysten analyysi

Tämän luvun analyysissa käsittelen kyselyni ensimmäisen osan vastauksia, jotka olen kerännyt avokysymyksillä (liite 2). Avokysymyksistä kootun lomakkeen koekysymys on *Mitä sanot?* Vastausten laatua esitän kolmella esimerkkiryhmällä, joista jokainen sisältää erilaisella modaalisella lausetyypillä muodostettuja ohjailevia lausumia. Lisäksi huomioin aineistossani esiintyvät liitepartikkelit, koska ne ovat ohjailevien lausumien muodostuksessa tärkeitä kielellisiä keinoja. Kuten olen aiemmin luvussa 2.1. todennut, voi ohjailevia lausumia muodostaa imperatiivi- eli käskylauseella, väite- eli deklaratiiivilauseella ja kysymys- eli interrogatiivilauseella. Tässä analyysissa käytän hyödykseni enemmän laadullisia menetelmiä, koska tavoitteenani on saada vastaus viimeiseen tutkimuskysymykseeni ”Mitä muita ohjailevia lausumia käytetään?”

Ensimmäinen esimerkkiryhmä aineistossani koostuu imperatiivi- eli käskylauseella muodostetuista ohjailevista lausumista. Kanonisia imperatiivilauseita ovat yksikön ja monikon 2. persoonan imperatiivisella finiittiverbillä muodostetut lausumat (ks. luku 2.2.). Aineistoni sisältää molempia kanonisia imperatiivilauseita, mutta tässä analyysissa mielenkiintoisempaa on huomioida ainoastaan monikon 2. persoonan imperatiivilauseet. Tällaisia lauseita aineistossani ovat esimerkiksi *Pysykää siellä missä olette*, *Pysykää kauempana* ja *Pysykää siinä maassa ihan rauhassa*. Vaikka lause *Pysykää kauempana* onkin

kanoninen imperatiivilause, on siinä silti laadullinen ero lauseeseen *Pysy kauempana*. Tällaisia monikon toisen persoonan imperatiivisia finiittiverbejä kutsun teitittelyimperatiiviksi, koska puhuja voi tehdä tällaisilla lauseilla käskystään kohteliaamman. Monikon toisella persoonalla osoitetaan arkikeskusteluissa puhuteltavalle kunnioitusta esimerkiksi silloin, kun nuorempi puhuu vanhemmalle. Turvallisuusalalla työskentelevä voi puolestaan käyttää tämän tyyppisiä lauseita osoittaakseen asiakkaalle arvostusta ja samalla vähentääkseen omaa auktoriteettiasemaa. Puhujan kannalta ajateltuna tällaisilla keinoilla asiakasta ei provosoida, ja tilanne saadaan ratkeamaan mahdollisesti ilman voimakeinoja. Puhefunktioltaan teitittelyimperatiivi voisi mielestäni olla kehotus.

Ensimmäiseen esimerkkiryhmään sisältyvät myös imperatiivilauseet, joissa ei ole morfologista imperatiivivaikutusta, mutta jotka kuitenkin velvoittavat puhuteltavaa toimimaan. Näissä lausumissa finiittiverbi on passiivimuotoinen, joka on yleisesti puhekielessä korvannut monikon 1. persoonan muodon. Tällaisia lauseita aineistossani ovat esimerkiksi *Puhutaan rauhallisesti*, *Otetaan ihan rauhassa* ja *Rauhoitutaanpas nyt vähän*. Lauranto (2014: 25) kutsuu näitä lauseita inklusiivisiksi imperatiivilauseiksi. Nämä eroavat muista ohjailevista lausumista siten, että puhuja sisällyttää käskyyn samalla itsensä. Juuri tästä syystä tällaiset lausumat ovat sävyiltään kohteliaampia kuin yksikön 2. persoonan imperatiivilauseet, ja siksi näiden puhefunktio onkin mielestäni kehotus.

Toinen aineistoni esimerkkiryhmä koostuu väite- eli deklaratiiivilauseella muodostetuista ohjailevista lausumista. Aineistossani tällaisia lausumia edustavat esimerkiksi yksikön 2. persoonan indikatiiviset lauseet *Et saa tulla tälle alueelle ilman kulkuoikeutta* tai *Sinulla ei ole kulkuoikeutta, [ole hyvä ja lähde]*. Väitelauseisiin sisältyy indikatiivin lisäksi myös modukseltaan konditionaalisilla verbeillä muodostettuja lausumia. Myös konditionaalisella väitelauseella puhuja neuvoo puhuteltavaa. Konditionaalisia väitelauseita aineistossani edustaa lause *Kannattaisi olla paikallaan*. Väitelauseilla puhuja ei tahdo käskä puhuteltavaa, vaan puheen on tarkoitus neuvoa tai ohjeistaa, kuten lauseessa *Juomia ei saa tuoda ulos*. Tässä lauseessa puhuja nimenomaan muistuttaa puhuteltavaa voimassa olevista säännöistä. Mielestäni deklaratiiivilauseella muodostettu ohjaileva lausuma onkin puhefunktioltaan neuvo.

Kolmanteen esimerkkiryhmään kuuluvat kysymys- eli interrogatiivilauseella muodostetut ohjailevat lausumat. Kuten väite- eli deklaratiiivilauseella muodostetut ohjailevat lausumat, myös kysymyslauseet sisältävät indikatiivisia ja konditionaalisia lauseita. Indikatiivisia lauseita aineistossani on esimerkiksi *Lopetatko vai soitanko apua paikalle?*, *Voitko viedä juoman takaisin sisälle?* ja *Laitatko puhelimesi pois?* Konditionaalisia kysymyslauseita edustaa aineistossani lauseet *Pitäisitkö kädet näkyvissä?* *Pysyisitkö kauempana?* ja *Jättäisitkö juoman sisälle?* Tällaiset kysymyslauseet ovat direktiivinä kohteliaampia kuin imperatiivilauseella muodostetut direktiivit. VISKin (2008 § 1661) mukaan kohteliaisuus on peräisin kysyvästä merkityksestä, johon puhuja voi vastata joko myöntävästi tai kieltävästi. Samassa pykälässä on lisäksi huomautus, että ohjailevat kysymyslauseet ovat vakiintuneet merkitsemään kehotusta tai pyyntöä.

Puhefunktioiden määrittelyn kannalta oleellista on huomioida ohjailevissa lausumissa esiintyvät liitepartikkelit. Aineistossani esiintyvät liitepartikkelit *-hAn* ja *-ppA* ovat VISKin (2008 § 126) mukaan sävypartikkeleja. Huomioitavaa tässä vaiheessa on, että aineistoni lausumat sisältävät puheessa useimmiten geminoituneen liitepartikkelin *-pA* myös kirjoitettuna. Myös liitepartikkelit ovat käskyjä lieventäviä kielen keinoja. VISKissä (2008 § 1672) kerrotaan, että liitepartikkelit *-pA* ja *-hAn* esiintyy lähinnä vain imperatiivimuotoisissa direktiiveissä, mutta aineistossani myös muissa muodoissa, esimerkiksi *Rauhoitutaanpas nyt vähän*. Samassa pykälässä VISKissä kerrotaan myös, että partikkeli *-pA* liittyy tavallisesti ”vähäpätöisiin, kasvoja uhkaamattomiin toimintoihin, kuten tarjouksiin, sekä toisaalta (esim. lapsia) komenteleviin tai hoputtaviin ilmauksiin”. Aineistostani löytyvä esimerkkilause *Pysyppä vähän kauempana* on siis käskynä lievempi kuin *Pysy kauempana*. Lisäksi aineistostani löytyvä lause *Pistäppä käet näkyviin* on puhefunktioltaan ennemminkin kehottava kuin käskävä. Liitepartikkeli *-hAn* toimii samalla tavalla käskyä lieventävänä kielenaineiksena. VISKissä (2008 § 831) kerrotaan, että ”imperatiivilauseissa *-hAn* saa aikaan tulkinnan, että asia ei ole puhuteltavalle uusi tai odottamaton, vaan tämä on varautunut puheena olevaan toimintaan joka tapauksessa. Tästä seuraa, että direktiivi tulkitaan usein lievemmin, ehdotuksen luonteiseksi.” Esimerkiksi lause *Otta- kaahan ihan rauhallisesti* sisältää liitepartikkelin lisäksi myös monikon toisen persoonan imperatiivimuodon. Tällaisella lausumalla voisi olettaa puhujan todella tahtovan rauhoitella vastaanottajaa ja välttää provosointia.

4.4. Yhteenveto

Tutkielmani hypoteesi oli, että kielteinen imperatiivilause koetaan kielenkäytössä vaikuttavammaksi (ks. s. 2). Lisäksi ennako-oletuksenani oli, että kielteinen imperatiivilause on äänenvoimakkuudeltaan kovempi kuin myönteinen imperatiivilause. Kielteinen imperatiivilause esiintyy tilanteessa, joka koetaan uhkaavana tai muuten stressaavana. Myönteinen imperatiivilause puolestaan on kielenkäyttötilanteessa kielteistä lausetta kohteliaampi. Tulokset olivat osittain hypoteesieni mukaisia, mutta suurimmalta osin ne olivat yllättäviä ja mielenkiintoisia. Vaikka analyysini tulos ei ollut täysin hypoteesieni mukainen, on silti tärkeämpää saada vastaukset tutkimuskysymyksiini. Seuraavaksi käyn läpi tutkimuskysymykseni vastauksineen.

Pidetäänkö kielteistä imperatiivilauseita käskykäytössä myönteistä voimakkaampana? Kyllä, mutta ero ei ole suuri. Puhetilanteesta irrallinen kielteinen imperatiivilause koetaan myönteistä voimakkaammaksi. Poikkeuksen tähän luo kuitenkin kysymys numero 4 (ks. luku 4.2.), joka osoittaa myönteisen imperatiivilauseen olevan huomattavasti kielteistä voimakkaampi (taulukko 3). Tässä kysymyksessä käskyperi muodostuu lauseista *Pysy rauhallisena ja Älä hermostu*. Tämä käskyperi eroaa aineistoni muista käskypareista siten, että näillä käskyillä puhuja ottaa kantaa puhuteltavan tuntemuksiin liikkumisen sijasta. Tästä syystä on mahdollista, että vastaajat ovat tämän kysymyksen kohdalla valinneet ohjeistuksestani huolimatta omasta mielestään vaikuttavamman lauseen voimakkaamman sijasta.

Yhdistetäänkö kielteinen imperatiivilause kovempaan äänenvoimakkuuteen? Ei tässä tapauksessa yhdistetä. Kielteinen imperatiivilause arvoitettiin äänenvoimakkuudeltaan kovemmaksi ainoastaan kahdessa kysymyksessä erojen jäädessä hyvin pieniksi (ks. luku 4.1.). Mielenkiintoista äänenvoimakkuuksien osalta on, että ensimmäistä kysymystä lukuun ottamatta enemmän vastauksia saanut lause arvoitettiin äänenvoimakkuudeltaan kovemmaksi (taulukko 2). Tämä kertoo osaltaan äänenvoimakkuuden tärkeästä roolista turvallisuusalan ohjailevissa lausumissa. Myönteinen käskylause on puhuteltavan kannalta kohteliaampi, mutta puhuja voi kovemmalla äänenvoimakkuudella tehostaa käskyään.

Vaikuttaako kuvaillun tilanteen uhkaavuus käytettävän käskyn muotoon? Vastaus on kyllä ja ei. Tähän tutkimuskysymykseen vastaaminen ei ehkä onnistu kyselytutkimuksella. Uhkaavaksi kuvaillussa tilanteessa käytetään kielteistä käskylausetta, mutta muissa uhkaavia piirteitä saaneissa tilanteissa sitä ei käytetty. Tällä tarkoitan kysymyksiä 1, 2 ja 3 (ks. luku 4.1.). Kysymys numero yksi sisältää maininnan tilanteen uhkaavuudesta, ja siinä kielteinen imperatiivilause onkin yleisempi vastausvaihtoehto. Kysymykset kaksi ja kolme sisältävät kuitenkin mielestäni uhkaavuutta. Kysymyksessä 2 vastaajat käyttäisivät mieluummin myönteistä lausetta *Pysy paikallasi*, mutta entä jos tilanne olisi todellinen? Koettaisiinko tilanne todellisuudessa uhkaavana, jos puhuja käy läpi voimankäyttötilanteen siten, että vielä käsirauhoitettunakin kohdehenkilö yrittää tehdä vastarintaa? Vaikuttaako juuri tässä tapauksessa tulokseen se, että vastaukset on kerätty kyselytutkimuksella? Kysymyksessä 3 vastaaja kohtaa kulkuoikeudettoman henkilön tilasta, jossa ei pitäisi olla ketään. Tällainen tilanne voi olla täysin rauhanomainen ja seuraus väärinkäsityksestä, mutta silti henkilön yhtäkkistä taskun tavoittelua voi pitää jollakin tapaa uhkaavana. Kuitenkin tässä kysymyksessä myönteinen imperatiivilause oli selvästi yleisempi (taulukko 1). Tämän tutkimuskysymyksen vastauksen tarkentaminen vaatii jatkossa lisää tutkimista erilaisilla aineistonkeruun menetelmillä, koska kieli saa todellisen merkityksen vasta todellisessa tilanteessa.

Entä mitä muita ohjailevia lausumia käytetään? Tämä tutkimustyö osoittaa, että direktiivin voi muodostaa kaikilla modaalisisilla lausetyypeillä. Kielenkäyttäjä voi muodostaa ohjailevan lausuman yksikön ja monikon 2. persoonan imperatiivilauseella eli kanonisella imperatiivilauseella. Ohjailevan lausuman voi muodostaa myös eksistentiaalilauseella. Lisäksi ohjaileva lausuma voi sisältää morfologisesti yksikön 2. persoonan indikatiivisen tai konditionaalisen verbin. Verbi voi olla myös passiivinen, jolloin kyseessä on inkluusiivinen imperatiivilause. Tärkeitä tekijöitä puhefunktioiden luomisessa ovat myös verbien liitepartikkelit, koska näillä puhuja voi muuttaa puhefunktiotaan. Huomattava on myös, että ohjailevan lausuman voi muodostaa lausetta lyhyemmällä lausumalla, mutta huudahdukset jäävät kuitenkin tämän tutkielman ulkopuolelle. Suomen kieli tarjoaa siis turvallisuusalan kielenkäyttäjälle useita keinoja kohteliaisuuden ilmaisemiseen ja oman auktoriteettiaseman säätelyyn.

Kuinka sitten voin olla hyödyksi yksityiselle turvallisuusosalalle? Ainakin osoittamalla, että kieli tarjoaa ohjailevien lausumien muodostukseen useita erilaisia keinoja. Puhefunktiot

eivät ole syntyneet tyhjästä, vaan neuvot, kehotukset ja käskyt sisältävät kukin tietynlaisia kielellisiä ominaispiirteitä. Muodon muuttamisen lisäksi puhujan on mahdollista muuttaa lausumansa merkitystä myös äänenvoimakkuudella. Tutkielmani ei kuitenkaan tässä vaiheessa ole aukoton, koska myös sanattomilla viestillä eli kehonkielellä on oma merkityksensä. Kehonkieli on tarpeellista ottaa jatkossa huomioon turvallisuusosalalle hyödyllisen aukottoman puhefunktioiteorian luomiseksi. Lopuksi otan vielä kielitieteellistä kantaa turvallisuusosalalla esiintyvään ohjelauseeseen ”Puhumalla pärjää”. Puhumalla voi todella pärjätä, sillä kielen tarjoamista keinoista se ei ainakaan jää kiinni.

5. PÄÄTÄNTÖ

Tämän kandidaatintutkielman kynnyksellä aloin pohtia lingvistiksestä näkökulmasta poliisilain (872/2011 § 6) kohtaa: ”Poliisiin tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta.” Eniten minua tässä lain kohdassa askarrutti näiden keinojen sisältämän verbin muoto. Jos modukseltaan imperatiivisen finiittiverbin sisältämällä lauseella voi kaikkiaan neuvoa, kehottaa, käskää ja toivottaa, ovatko siis poliisin kielelliset keinot toisistaan eroavia ainoastaan äänenvoimakkuuksissa? Tämän tutkielman avulla olen saanut vastauksen mieltäni askarruttavaan kysymykseen. Yksinkertainen ajatus imperatiivin liittymisestä käskyyn muuttui tutkielman etenevän aikana. Tärkein oivallukseni on, että imperatiivilauseella voi tehdä muutakin kuin käskää, mutta samalla direktiivisen käskyn voi muodostaa muutenkin kuin imperatiivilauseella. Tutkielma antoi minulle hyvän pohjan jatkaa fennistiikan direktiivitutkimusta. Toisin kuin tämän tutkielman alussa, jatkossa olen tietoisempi vastaan tulevista direktiivitutkimuksen vaikeuksista. Ohjailevien lausumien kielellisten mahdollisuuksien määrä oli yllättävä, koska keskittymiseni oli kohdistunut ainoastaan myönteiseen ja kielteiseen imperatiivilauseeseen. Koska teoreettista tietoa on nyt kertynyt tämän tutkimustyön aikana runsaasti, voin jatkossa panostaa enemmän aineistonkeruuseen ja analyysissä käytettäviin menetelmiin. Tavoitteenani tuleviin tutkielmiin on kerätä aineistoa kyselytutkimuksen lisäksi muilla keinoilla. Muita keinoja ovat esimerkiksi haastattelut ja käskytilanteiden tallentaminen. Tulevaisuutta varten on tärkeää kehittyä myös määrällisissä ja laadullisissa tutkimusmenetelmissä.

Huomasin myös hyvin pian, että tutkielmani aihe pystyy edistämään tietoisuutta fennistiikan lisäksi myös yksityisellä turvallisuusosalalla opiskelevien keskuudessa. Tutkielmani rajatusta pituudesta johtuen tulokseni ei ole yleistettävissä, mutta mielestäni se on hyvinkin suuntaa antava. Tuloksen validisuuteen liittyy kaksi epäkohtaa. Ensimmäinen kohta selittyy aineistonkeruun menetelmällä. Kyselytutkimuksella kieli ei pääse todelliseen tilanteeseen, ja se voikin osaltaan vaikuttaa vastausten pätevyYTEEN. Toinen kohta liittyy kohderyhmäni rajaukseen maantieteellisesti: tuloksen uskottavuutta olisi lisännyt suurempi alueellinen vaihtelu. En kuitenkaan pidä vastaajieni ikää tai työkokemuksen puutetta ongelmana, vaikka nämä asiat voivat toki vaikuttaa tulokseen. Koen silti turvallisuusalan opiskelijoiden olevan paras mahdollinen kohderyhmä tässä tutkimuksessa. Koska tavoitteenani oli tämän tutkielman avulla olla hyödyksi fennistiikan lisäksi myös

turvallisuusosalalle, ei parempaa kohderyhmää voisi olla kuin itse tulevaisuuden ammattilaiset.

Tulevaisuudessa minullakin on tehtävää. Turvallisuusalan kielenkäyttötilanteet ovat lähtökohtaisesti käskyjä, mutta puhujan tilannetajusta riippuen voi hän muodostaa puheensa kielen eri keinoilla kehotukseksi tai jopa neuvoksi. Tulevaisuudessa aion tarkastella lähemmin näiden poliisilain kuvaamien puhefunktioiden eroja ottamalla huomioon äänenvoimakkuuden lisäksi muita multimodaalisen vuorovaikutuksen tekijöitä. Fennistiikan kannalta mielenkiintoista on tutkia tarkemmin eri modaalisten lausetyyppien esiintyvyyttä turvallisuudesta vastaavien henkilöiden ohjailevissa lausumissa.

LÄHTEET

- ALANEN, RIIKKA 2011: Kysely tutkijan työkaluna. – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa*. Helsinki: Finn Lectura.
- ALHO, IRJA – KAUPPINEN ANNELI 2013: *Käyttökielioppi*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- AUVINEN, JONNA 2001: *Ja kaikki kuuntelee nyt ohjeita. Tapaustutkimus luokanopettajan ohjailevasta puheesta 1. ja 3. luokalla*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HAKULINEN, AULI – FRED KARLSSON 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAMBLIN, C.L. 1987: *Imperatives*. Oxford: Basil Blackwell.
- HONKANEN, SUVI 2012: *Kielioppi ja tekstilaji. Direktiivin muotoilusta viraston ryhmäkirjeissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugrilaisen ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7731-9>.
- LAPPALAINEN, HANNA 2008: Kelan virkailijoiden henkilötunnuspyynnöt. Tutkimus rutiniinomaisista toiminnoista. – *Virittäjä* 112 s. 483–517.
- LAURANTO, YRJÖ 2013: Suomen kielen imperatiivi – yksi paradigma, kaksi systeemiä. – *Virittäjä* 117 s. 156–200.
- LAURANTO, YRJÖ 2014: *Imperatiivi, käsky, direktiivi. Arkikeskustelun vaihtokauppakielioppia*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- MATIHALDI, HILKKA-LIISA 1979: *Nykysuomen modukset I. Kvalitatiivinen analyysi*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B. Humaniora No. 7. Philologica No. 2. Oulu: Oulun yliopisto.
- MATIHALDI, HILKKA-LIISA 1980: *Nykysuomen modukset 2. Kvantitatiivinen analyysi*. Oulu: Oulun yliopisto, suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja.
- PALMER, FRANK 1995: Negation and the modals of possibility and necessity. – Joan Bybee & Suzanne Fleischman (toim.), *Modality in grammar and discourse*. Amsterdam: John Benjamins.
- POLIISILAKI 872/2011 § 6
- RAUKKO, JARNO 2002: Pitämisen polysemia. Miten koehenkilöt hahmottavat *pitää*-verbin merkitystyyppejä. – *Virittäjä* 106 s. 354–374

- RIHU, KATJA 2008: *Direktiivit terveydenhoitajan vastaanotolla*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- ROUHIKOSKI, ANU 2015: *Laita, laitanko vai laitat?* Kolmen direktiivirakenteen variaatio asiakaspalvelutilanteessa. – *Virittäjä* 119 s. 189–222
- SOMISKA, OUTI 2010: *Eläinlääkärin pehmeät direktiivit*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisen ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 2001: Lääkärin ohjeet. – Marja-Leena Sorjonen, Anssi Peräkylä & Kari Eskola (toim.), *Keskustelu lääkärin vastaanotolla* s. 89–111. Tampere: Vastapaino.
- TORPO, LOTTA 1998: *Aerobic-tuntien direktiivit*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- TÖTTÖ, PERTTI 1999: *Pirullinen positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisusyksikkö.
- TÖTTÖ, PERTTI 2000: *Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.
- VANHATALO, ULLA 2005: *Kyselytestit synonymian selvittämisessä. Sanastotietoutta kieltenpuhujilta sähköiseen sanakirjaan*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/suoma/vk/vanhatalo/>.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk> (1.11.2008).
- YLI-VAKKURI, VALMA 1986: *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turku: Turun yliopisto.

LIITE 1. Suljetut kysymykset.

IKÄ:

SUKUPUOLI:

MIES [ ]

NAINEN [ ]

OSA 1

Toimivaltuutesi on kerrottu jokaisessa tehtävässä. Äänenvoimakkuuden tasot ovat seuraavat:

- 1) neuvova äänenvoimakkuus
- 2) kehottava äänenvoimakkuus
- 3) käskävä äänenvoimakkuus

Vastaa kysymyksiin omien ajatustesi pohjalta. Kysymyksiin ei ole oikeita tai vääriä vastauksia.

Toimit vartijana ja saat ryöstöhälytyksen keskustan laidalla sijaitsevaan ruokakauppaan. Menet sisälle kauppaan ja havaitset huppupäisen henkilön kassalla. Kun henkilö näkee sinut, hän lähestyy sinua uhkaavasti. **Kumpaa ilmausta käyttäisit todennäköisemmin?**

PYSY KAUEMPANA!

[ ]

ÄLÄ TULE LÄHEMMÄS!

[ ]

ÄÄNENVOIMAKKUUS:

1

2

3

Toimit vartijana ja henkilö hyökkää kimppuusi. Joudut painimaan ja saat hänet maahan käsirautoihin. Olet hengästynyt ja hikinen. Kun hälytät poliisipartiota paikalle, alkaa kohdehenkilö rimpuilla rajusti ja yrittää päästä maasta ylös. **Kumpaa ilmausta käyttäisit todennäköisemmin?**

PYSY PAIKALLASI!

[ ]

ÄLÄ LIIKU!

[ ]

ÄÄNENVOIMAKKUUS:

1

2

3

Vartijana tapaat henkilön tilasta, jossa ei pitäisi olla ketään. Henkilöllä ei ole kulkuoikeutta ja hän vaikuttaa selvästi hermostuneelta. Toteat, että henkilö ei ole uhkaava, mutta hän vastailee kysymyksiisi tyyneästi. Huomaat, että hänen kätensä hakeutuu taskujen lähelle. Yhtäkkiä hän alkaa aukaista takissa olevan etutaskun vetoketjua. **Kumpaa ilmausta käyttäisit todennäköisemmin?**

PIDÄ KÄDET NÄKYVILLÄ!

[ ]

ÄLÄ LAITA KÄTTÄ TASKUUN!

[ ]

ÄÄNENVOIMAKKUUS:

1

2

3

Toimit järjestyksenvalvojana festareilla. Joudut painimaan, kun poistat todella humalaista asiakasta alueelta. Työkaverisi tulee apuun ja saa vahvan hallintaotteen asiakkaasta. Sinä havaitset syrjäsilmillä, että tuntematon henkilö lähestyy teitä. Hän kuvaa kännykällä ja kyselee: ”mitäs täällä tapahtuu”. Kohdehenkilö on enää muutaman metrin päässä. **Kumpaa ilmausta käyttäisit todennäköisemmin?**

PYSY KAUEMPANA!

ÄLÄ TULE TÄNNE!

ÄÄNENVOIMAKKUUS: 1 2 3

Olet järjestyksenvalvojana festareilla ja humalainen festarivieras pyrkii vartioimillesi VIP-alueelle kolmatta kertaa ilman kulkuoikeutta. Huumorintajusi alkaa olla loppu. **Kumpaa ilmausta käyttäisit todennäköisemmin?**

MENE POIS!

ÄLÄ TULE TÄNNE!

ÄÄNENVOIMAKKUUS: 1 2 3

Toimit olutbaarin ovimiehenä. Ulos ei saa viedä juomia. Nuori neiti kävelee juoma kädessä ovea kohti ja kaivaa laukustaan savukkeen. Neiti aukaisee oven ja astuu juoman kanssa ulos. **Kumpaa ilmausta käyttäisit todennäköisemmin?**

JÄTÄ JUOMASI SISÄLLE!

ÄLÄ VIE JUOMAA ULOS!

ÄÄNENVOIMAKKUUS: 1 2 3

Ovimiehenä joudut estämään todella humalaisen keski-ikäisen miehen pääsyn olutravintolaan. Mies kiihtyy ja selittää sinulle jotain rahasta ja kuluneista työvuosista. Äänenvoimakkuus nousee ja kohta huuto raikaa ja sylki lentää. **Kumpaa ilmausta käyttäisit todennäköisemmin?**

PYSY RAUHALLISENA!

ÄLÄ HERMOSTU!

ÄÄNENVOIMAKKUUS: 1 2 3

LIITE 2. Avoimet kysymykset.

IKÄ:

SUKUPUOLI:

MIES [ ]

NAINEN [ ]

OSA 1

Toimivaltuutesi on kerrottu jokaisessa tehtävässä. Äänenvoimakkuuden tasot ovat seuraavat:

- 1) neuvova äänenvoimakkuus
- 2) kehottava äänenvoimakkuus
- 3) käskevä äänenvoimakkuus

Vastaa kysymyksiin omien ajatustesi pohjalta. Kysymyksiin ei ole oikeita tai väärä vastauksia.

Toimit vartijana ja saat ryöstöhälytyksen keskustan laidalla sijaitsevaan ruokakauppaan. Menet sisälle kauppaan ja havaitset huppupäisen henkilön kassalla. Kun henkilö näkee sinut, hän lähestyy sinua uhkaavasti. **Mitä sanot?**

ÄÄNENVOIMAKKUUS: 1   2   3

Toimit vartijana ja henkilö hyökkää kimppuusi. Joudut painimaan ja saat hänet maahan käsirautoihin. Olet hengästynyt ja hikinen. Kun hälytät poliisipartiota paikalle, alkaa kohdehenkilö rimpulla rajusti ja yrittää päästä maasta ylös. **Mitä sanot?**

ÄÄNENVOIMAKKUUS: 1   2   3

Vartijana tapaat henkilön tilasta, jossa ei pitäisi olla ketään. Henkilöllä ei ole kulkuoikeutta ja hän vaikuttaa selvästi hermostuneelta. Toteat, että henkilö ei ole uhkaava, mutta hän vastailee kysymyksiisi työkeästi. Huomaat, että hänen kätensä hakeutuu taskujen lähelle. Yhtäkkiä hän alkaa aukaista takissa olevan etutaskun vetoketjua. **Mitä sanot?**

ÄÄNENVOIMAKKUUS: 1   2   3

Toimit järjestyksenvalvojana festareilla. Joudut painimaan, kun poistat todella humalaista asiakasta alueelta. Työkaverisi tulee apuun ja saa vahvan hallintaotteen asiakkaasta. Sinä havaitset syrjäsilmillä, että tuntematon henkilö lähestyy teitä. Hän kuvaa kännykällä ja kyselee: ”mitäs täällä tapahtuu”. Kohdehenkilö on enää muutaman metrin päässä. **Mitä sanot?**

ÄÄNENVOIMAKKUUS: 1   2   3

Olet järjestyksenvalvojana festareilla ja humalainen festarivieras pyrkii vartioimillesi VIP-alueelle kolmatta kertaa ilman kulkuoikeutta. Huumorintajusi alkaa olla loppu. **Mitä sanot?**

ÄÄNENVOIMAKKUUS: 1   2   3

Toimit olutbaarin ovimiehenä. Ulos ei saa viedä juomia. Nuori neiti kävelee juoma kädessä ovea kohti ja kaivaa laukustaan savukkeen. Neiti aukaisee oven ja astuu juoman kanssa ulos. **Mitä sanot?**

ÄÄNENVOIMAKKUUS: 1   2   3

Ovimiehenä joudut estämään todella humalaisen keski-ikäisen miehen pääsyn olutravintolaan. Mies kiihtyy ja selittää sinulle jotain rahasta ja kuluneista työvuosista. Äänenvoimakkuus nousee ja kohta huuto raikaa ja sylki lentää. **Mitä sanot?**

ÄÄNENVOIMAKKUUS: 1   2   3

LIITE 3. Käskyparitesti.

Vastaa kysymyksiin omien ajatustesi pohjalta. Kysymyksiin ei ole oikeita tai väärä vastauksia.

Kumpi vaihtoehdoista on mielestäsi voimakkaampi?

1. PYSY KAUEMPANA!	☐
ÄLÄ TULE LÄHEMMÄS!	☐
2. PYSY PAIKALLASI!	☐
ÄLÄ LIIKU!	☐
3. MENE POIS!	☐
ÄLÄ TULE TÄNNE!	☐
4. PYSY RAUHALLISENA!	☐
ÄLÄ HERMOSTU!	☐
5. PYSY KAUEMPANA!	☐
ÄLÄ TULE TÄNNE!	☐